

skickedt att fordeele Kuglerne effter Formen till hver Vogn, ocsaa bekiendte, saa att være oc sagde dertill, att det var lidet, som kom fra Varto, men de, som kom fra Kronborg oc fra Skone, vare langt fleere. Da maa vi efftertencke, hvilket et grueligt Stycke Kugler, der bleff i Byen indskudt, oc er alt troeligt nock. Thi det kand bevisis med en troeværdig gammell Dannemand paa Nørregade udi Kiøbenhaffn, att hand tog op aff sin Veedhammer, der Veeden var forbrugt, 84 store Kugler, som fra [117a] Svensken der ind bleff skudt, oc sagde hand for mig, hand vilde ligge dem op till Ihukommelse. Hvad maa vi da tencke, andetsteds er bleffven indskudt. Saa vi udi høyeste Maader haffver Aarsag att tacke Gud, att her udi Byen effter slig Adgang icke skeede større Skade: Det var rett sønderlig Guds Gierning; som vi oc formerckte aff Svenskens Konstabler, haffde de uden for Vesterport hafft oc brugt idelig 27 groffve Stycker paa 24 oc 12 Pund, foruden mange paa 6 Pund oc ringere, saa oc deris Fyrmørsere. Saa hialp os Gud vi fick Ende maa denne Maanedt.

October 1658

[Fredag] 1. Octob: var en Freddag, der Soelen var opgangen, var udcommendret aff Soldaterne oc Bodsmænd hen ved 300 Mand, oc bleff udrobt, att hvilke unge Karle, som haffde Lyst att gaee ud med, maatte præsentere, men ingen giffte Mænd maatte conjungere sig att gaee ud. Oc var voris Folck [117b] saaledis

satte i Orden. En norske Capteen³¹⁹ skulle føre dem an, hand gick for an oc haffde paa hver aff sin Side hos sig en Fyrverper, som hver haffde sex Haandgranater paa sig, en udi Haanden oc tændte Lunte i den anden Haand, en udi Barmen oc to Granater i hver Lumme: Effter dem gick et Leed Soldater oc hos hver Side en Fyrverper hver med sex Haandgranater. Siden effter dem et Leed Bodsmænd med Rebe oc Taffll att kaste paa Palisaterne. Oc effter dem et Leed Bodskarle med Øxer att hugge Palisaterne aff, oc hos dem to Fyrverpere hver med sex Granater, siden aff dem et Leed Musqveterer, saa att naar Bodsmændene traade till Palisaterne, traade de frem att skermytzere den Stund, de andre hugge oc reffve Palisaterne ned. Siden effter dem kom et Partie med lange sterke Leer udracte paa Stager oc med store Øxer som halffve Maaner oc med Morgenstierner oc med store Forcke, hvor aff den ene [118a] Pig var Spids, oc den anden var som en Sabbell, med en stor Pig ved Ringen om Forcken, oc andre farlige Instrumenter. Saa var der atter igien et Partie Musqveterer: Oc haffde de med sig Officerer, som skulle Fordeele dem, efftersom de ansaae Leyligheden. Der effter fulde voris Rytterie paa en anden Side, som de ventede Svenskens Ryttere att kunde indkomme, att de icke skulle komme bag paa voris Folck oc giøre dem Skade, naar de vare best i Action. Der med lister voris sig ud imellom de affbrendte Huse hen ud imellom tvende Svenskens Batterier, hvor de haffde paa Vol den actedt, att Svensken haffde et lidet Gatt

319 Denne er ikke identificeret.

att gaae ud oc ind ad. Udi dette Gatt staaer 4 Musqveterer Skeldtvact; disse actede icke voris, førend de vare dem saa nær, att de kunde skyvde till dem oc ramme dem. Da som voris Capteen træder først frem, raaber disse Svenske, oc der med treeder i Gattett alle 4, og giffver Fyr, [118b] dog ingen gjorde de Skade: Strax er to aff voris, som fulde Capteenen, ferdige oc skød dem neder alle 4, att de icke kom fra Steden. Oc saa vare de inden for Svenskens Batterier, att Svensken med sine Stycker icke kunne giøre voris Skade. Oc der med treeder Capteenen frem oc kommer ind ad Gattett; der møder hannem et Partie Svenske, oc før end de kommer til att giffve Fyr, haffde Fyrverperne hver sin Granat saa lykkelig, att de strax kaster dem i Næsen paa disse Svensker, oc disse Granater springer strax oc fører dem i saadan Confus, att somme falt strax, oc somme løbe, dis imellom vare Bodsmændene med deris Øxer oc Reebe ved Palisaterne oc haffde alt saa stor rum, att alle voris Folck kunde wbehindret gaae lige frem. Da kom en svensk Officeer i en Fløyels Kiortell med et stor Partie Svenske, der voris Musqveterer, oc andre med de lange Gevehr vare ind-[119a]komne. Strax gaff Fyrverperne løss, oc Musqvetererne gaff Fyr, de andre hugge ned, att det var nep et Øyeblik, førend de Svenske vare somme slagne oc døde, somme på Fluct oc løbe, saa att voris Folck haffde ickun Lyst der aff, att de kunde følge dem oc hugge ned. Oc nogle Gange komme der nye Partier imod dem, men voris grebe ingen Stande, men strax Fyrverperen først frem med det samme Musqvetereren oc de andre frem, att det bleff saa hastig giort, att

voris det icke selff vidste. Da fornumme voris Officerer, att de begynte i Batterierne att vende Styckerne, derfor retererede de sig oc førde de døde aff oc toge Bytte, oc ingen fornam de aff de Svenske att torde komme til dem. Der de marcherede ind, bleff den ene Fyrverper hos en Svenske att føre hannem aff, da haffde der en lang høy Svenske forstucket sig, udi de affbrendte Huse, oc som hand seer voris Fyrverper [119b] drage den anden aff, lurer hand sig bag till hannem oc sticker hannem i Ryggen med sin Degen, att den paa Rygbeenet bleff hindret. Denne Fyrverper var en liden Karll, snurer sig strax om oc griber den lange Svenske om Liffvet oc holder hannem saa hart, att hand icke kunde raade sig oc giøre hannem meere Skade oc torde icke slippe hannem. Oc drogis de saa lenge, indtill att en aff voris seer sig tilbage oc seer dem sammen. Da rober hand strax: Det er voris Fyrverper som Svensken haffver fatt paa. Oc der med udcommenderer Capteenen 2 Musqveterer, som strax løber tilbage oc skyvder Svensken ned. Da var Fyrverperen saa udmattede, oc Blodet var ham forløben, att han offvergaff sig oc kunde icke gaae. Men Musqvetereren toge hannem paa Ryggen oc bare ham ind till Badskereren, som var tilstede inden Porten oc bleff der strax forbundet oc kom till Pass igien.[120a] Som voris Folck var saa udi Action med de Svenske, kom det svenske Rytterie ind ad deris gamle Gatt, som kaldis Rackerens Hull,³²⁰ der haffde

³²⁰ Navnet Rakkerens Hul kendes tilsyneladende ikke fra andre kilder, men det må have ligget i Venstre Retrenchement. På Gottfried Hoffmanns kort over Vestre

voris Folck paa Volden aff saa mange Runderle oc Batterier fra Nørreport indtill Løngangen stillede alle Styckerne lige paa dette Gatt ordentlig baade inden oc uden till, att der vare offver de 30 store Stycker ladde med smaa Pose Kugler, hver Kugle paa et Pd., saa att der disse mange Ryttere komme i Trop tilsammen, thi de vidste, att voris Ryttere vilde møde dem, oc de skulle giffve Rum i Geleed att indride ad Gattet, fordi heel Partie tillige hos Siden aff hver andre kunde icke indride. Der med der de saa gaaer i Orden, gaaer Styckerne løse paa dem, oc hine smaa Kugler adspredis, løffter dem saa aff Hestene, att det var aff os baade Lyst oc Ynck att see, hvorledis baade Heste oc Karle faldt, somme Heste løbe ad Marcken oc slæbede Karlene effter sig, nogle Heste tillige med Karle slett [120b] forskudte, att Indvolde- ne slebte effter dem, att der moxen ingen kom wskad derfra, aff alle dem som var nær dette Gatt. Men de som vare noget der fra oc skulle secunderet de første, der de saae dette Spectackell, tøffvede de icke lenge, førend de toge Effugium oc undrendte. Samme Dag kom der Bønder till Varto med Contribution, sagde de nep kunde komme frem paa Veyen for døde Mennsker oc Heste. Thi mange, som haffde faaet deris Bane, undrendte qvædste oc faldt

Forstad (Det Kongelige Bibliotek. Håndskriftafdelingen. Ny Kongelig Samling, 372d 2°, nr. 1, se fig. 3 s. 71) fra netop 1658 ses flere gennemgange i kurtinerne i retranchementet. Da rakkeren sandsynligvis anbragte selvdøde dyr m.v. ved stranden på den del af Vesterbro, der lå uden for befæstningslinien, har Rakkerens Hul muligvis været det hul, der lå i den sydligste kurtine, lige hvor befæstningen nåede ud til kysten.

paa Veyen oc bleff der liggendis, fordi de vare udredne, som dem skulle hiulpet. Offver dette Udfald klagede Svensken høyhaardelig, oc gick Talen iblant dem, som vi hørdte, att der bleff aff deris Rytterie denne Gang 500 oc aff deris Foedfolck 700. Oc gick dett saa hart till, att mange aff de, som flyede, bleff tagen i Arrest, nogle digraderet oc affdancket, nogle straffede i andre Maaeder. Oc haffde vi, som vare i Varto iblant de Svenske icke hørt saa [121a] stor Klage offver noget Udfaldt som dette. Da lagde Svensken voris Folck till, att de vare Løver oc icke Mennsker. Samme Tid lode de svenske udtage de Fattigis Liigkister (som de haffde offver deris Senge staaendis, indtill de døde) oc lode de udi begraffve en Part Officerer Ryttere, som udi dette Udfald bleff døde.

Denne Dag lod hans Maytt: aff Danmarck udbytte till fattige Studentere Skoe oc Kleder, efftersom de haffde affsleedt, hvad de haffde paa Vold oc Vact, oc var flittige med Udfald oc haffde intet att forsørge sig med.

[Lørdag] 2. Octob: Rider en svenske Corporal Ryttere under Byens Volde oc till Bravat tumler sin Hest uden Øster Port inden for Klavmandens Havge. Da kommer en aff voris Ryttere paa en liden graa Hest ud med Revelinen fra Østerport oc traller saa fast ved den anden Side, indtill hand kom lige tvert fra den Svenske. Der med gaff hand Hesten Sporrer lige offver till Svensken. Dett allerførst [121b] Svensken bleff hannem var, var hand ey seen att vende oc rende saa fort, det Hesten siuntis att vilde styrte, oc torde icke bie den danske Karls komme. Da bleff voris danske vell en Ti-

me paa Platzen, oc der tumlede sin Hest: Men ingen svenske Ryttere torde ud imod hannem. Dette saae vi med voris Øyen. Oc det bleff os sagt, att denne Corporal derfor bleff digrade-ret.

[Søndag] 3. Octob: Kom her et Skib ind till Kiøbenhaffn fra Svensken, som hørde Vrangell till, oc det var kaldet Johannes.³²¹ Oc det gick saaledis till: Vrangell haffde en Karll, som var dansk født paa Møens Land, som lenge haffde tient hannem, att hand troede hannem vell som paakiendte.³²² Nu haffde Kongen aff Sverrig udtaget aff Siællands Bønder Karle til Soldater 200 Mand,³²³ dem torde de icke bruge her for Kiøbenhaffn, men vilde skicke dem op till Stockholm att skulle forskickis ind ad Liffland imod Rydserne. Nogle aff disse 200 Soldater satte de paa det Skib Johannes, som hørde Vrangell till, oc der inde med haffde Vrangell allehonde [122a] Bytte att forsende till Stockholm,³²⁴ oc offver Skib oc Folck betrede hand sin Tienere, den danske Karll.

321 Skibet blev tilbageerobret af svenskerne i sommeren 1659, jf. Ekeblat, 2.8.1659, s. 147.

322 Jacob Nielsen Danefær, der havde været blandt de 2000 ryttere, Danmark måtte aflevere til Sverige i henhold til Roskildefredens paragraf 16 (Hirsch & Hirsch, opslag Dannefer, Jacob). Efter *Theatrum Europaeum*, s. 838, 2. sp., var han kort forinden blevet livtjener for Wrangel, mens denne opholdt sig i Helsingør.

323 Ifølge *Theatrum Europaeum*, s. 838, 2. sp., var der kun tale om 120 mand.

324 Københavns Stadsarkiv. Bøger 8a, s. 340, har destinationen Wismar; *Theatrum Europaeum*, s. 838, 2. sp., Wollin. Karl Gustav Wrangel havde omfattende godser i Pommern.

Hvorledis denne Karll bar sig ad, da handlede hand med disse Siællands Bønder Soldater, saa att de nøde dett svenske Skibsfolck att løbe ind till Kiøbenhaffn.³²⁵ Oc bleff denne Karll kaldet Dannifer oc fick Ritmesters Gatze oc Platz i Kiøbenhaffn, hvilcken hand oc betiente troelig oc voffvede sig ydelig, oc var ude moxen hver Udfald, som her effter skeede. Oc gick alle Udfald hannem lykkelig aff. Hand bleff afflagt med sex Gaarde aff de beste Bøndergaarde, som hand self begeerte paa Møens Land, hvor hand var opføedt.³²⁶

Nu fick vi atter Bud fra Holland om Succurs.

[Mandag] 4 Octob: Giorde voris Folck et lidet Udfald oc dreff Svensken aff Dronningens Havge, som saa viit haffde sig indgraffvet oc bleff der slagen saa mange, att de fyldte to store Kugler strax uden for Havgen, hvilcke de groffve ned om Natten. Oc kunde de icke [122b] faae dem saa dybt ned, att de kunde faa dem vel skyvlt med Jord. Thi som Svensken var rømt fra Vesterport, oc vi kommer fra Varto ind i Byen oc vilde gaae uden for Vesterport att see, om det var der, saa beskecket som Svensken os haffde refereret, Da kommer vi paa disse døde Kuler oc træder neder i disse forrodne Menniskers Mauger, saa att Whumskhed stenker os om Ørnene. Da kunde vi vide aff voris Relationer, naar dette Udfald

325 Hos Ekeblad, s. 82, 6.10.1658, nævnes det, at kaptajnen blev kastet over bord, da skibet nærmede sig København.

326 Jacob Danefær fik i 1658 bl. a. Nygård og Søgård på Møn. Besiddelsen udgjorde senere dele af Marienborg (Calmettenborg).

skeede paa denne Sted. Dette var saa langt fra Svenskens Skantzere oc vare saa mange, att de kunde icke bæere eller slæbe dem saa langt med sig, fordi de kunde ingen Heste faae der ind. Derfor groffve de dem neder i disse Kuller; hellers haffde de icke ladet dem saa nær ligge for voris Øyen till Spectackell. Thi de haffde altid den Maaneere, att kunde de faae deris døde oc qvædste med dem, da lode de dem intet legge saa nær, att vi skulle faae Øyesiun paa dennem. Da begynte Svensken att [123a] meene oc tale bedre om voris Soldater, Studentere oc Burs end tilforn, att de icke nocksom veed att rose dem for Frimodighed oc wforsagte Hierter: Oc torde end sige: Haffde saadan Karle været brugt til forn, saa som de nu brugis, da haffde de Svenske intet kommen saa viit.

[Tirsdag] 5. Octob: Disse Udfald oc Lycke som voris haffde i Udfald, gjorde Svensken meget tanckefuld, att der bleff os troelig sagt, att Kongen aff Sverrig var wroelig der offver for det meget Blod, der bleff udstyrt, oc for de Tidender, som de haffde allerede hørt om Hollænderne, oc att det var gaaet saa ilde aff med den Succurs, de ventede fra Engeland imod Hollænderne. Saa att Svensken, som komme till Varto, begynte rett troehiertelig att snakke med os oc gaae os under Øyen, ligesom Fryct allerede haffde betaget dem. Da bleff sagt aff en indfødde svenske Hoffjuncker, att om Natten, som Kongen laae tanckefuld, skulle hand med oben Øyen seet et dragende [123b] Sverd tre Gange sveffvende offver sig; oc som hand stoed op om Morgenen, fandtis Blod for hans

Senge. Denne Natt betenckte hand att angribe Christianshaffn. Oc som hand stoed op om Morgenen, skulle hand haffve sagt det for dem, som hand vidste vare noget superstitiosi om saadant att verfue till Omina, saa som vi vide, Svensken med sligt er merckelige ominosi. Da skulle de haffve giffvet hannem Moed, aff det hand sagde dem, hvad hand tenckte paa om Christianshaffn, førend hand saa denne Siun, oc sagde till hannem, att Sverdet skulle vell falde hannem till Vilie, dog det vilde koste Blod.

Oc skulle vi icke troe det, dersom vi icke haffde hørt oc seett, hvor lystig de vare opmuntrede aff dette ominos Tegn att forsøge Lycken ved Sverdet paa Amager mod Christianshaffn. Dog vi hørdte vell nogle spaade ilde nock om sig selff for dette Tog. Alligevel de vare der med i Kommen, derfor maatte de derom att forsøge alle Veye, om de kunde haffve erobret Kiøben-[124a]haffn, førend der kom Succurs fra Holland, som de allerede haffde faaet Kundskab om att skulle komme.

[Onsdag] 6 Octob: Kom Ordre fra Kongen aff Sverrig till de svenske, som vare ved Varto, att de skulle udcommenderis aff hver Regiment, som skulle følge Kongen till Amager Land att indtage Christianshaffn. Oc var det merckeligt: Der Svensken haffde betenckt att besøge Amager, haffde de Brandenburger giffvet Ordre att besøge Førstens Festning Gottorp udi Holsten³²⁷ oc de førstelige Steder, som vare Svensken saare angelegen.

327 Der menes naturligvis Slesvig.

[Torsdag] 7. Octob: Kom en heel Hob Qvædste oc Syvge fra Svenskens Leyr uden Vesterport oc bleff indlagt udi Varto i de Fattigis Stue, oc hvercken lode de dem faa Øll eller Mad. Det var dog Jammer oc Ynck att see, hvor alde-
lis ingen Omsorg, Svensken der haffde for de syvge oc qvædste, att de førre lod dem ligge oc rodne, att der voxte Maddicker oc Orme i deris Saaer, end att de vilde lade dem røcte oc skøtte [124b] enten aff Feltskærer eller andre. Men hvo som haffde Kammerater, de haffde Omsorg for deris Kammerat, saa viit de kunde, hvo ingen gode Kammerater haffde, bleff forsømmet. Som de qvædste haffde betaget de Fattige deris Stue oc laae paa Gulffvet paa bar Halm, kom en Kugle indskødt igiennem Muuren ad Mandstuen fra Byen oc gjorde till Ende med 3 aff de qvædste Svenske.

[Fredag] 8. Octob: Nu lister Svensken sig till Skibs med deris Heste oc Folck, oc Kongen selff personlig med Vrangl følger med udi visse Forhobning, att de skulle der paa Amager erobre Christianshaffn oc der haffve Indpass ad Kiøbenhaffn. Da bleff det saa forordnet, att der kom et stor Stycke Folck aff Svenske oc Polske till Varto til dem, som der vare udi Gvarnisonerne, med Ordre att de skulle passe paa, saa tillig, de fornam, att de kaste Raqveter op paa Christianshaffns Volde, skulle de være ferdige att bestorme oc bestige Vol-
den ved Castellet ved Østerport. Oc vare de de [!] troelig nock paa oc vare fuldkommen i Forhaabning da [125a] att skulle bringe Kiøbenhaffn under sig, ligesom de allerede haffde hafft den i deris Mact.

[Lørdag] 9. Octob: kaster Svensken sit Folck i Land ved Dragøe paa Amager att vilde gaee paa Christianshaffn. Der haffde Amagerne betaget deris Vact. Thi der Kongen aff Danmarck haffde tilsagt dennem, att de skulle flytte ind ad Byen med det, de haffde: Da haffde de ved Supplicatz oc Forbøn hverffvet, att de maatte bliffve ved deris Boliger oc tilforplicatedt sig att holde Vact oc giore Modstand, att Svensken skulle icke komme paa deris Land. Derfor haffde de opkast Skantzer,³²⁸ oc der udi haffde de sex Stycker, som de aff Maytt: haffde begeert, oc haffde end Kongen aff Danmarck offverladet dem nogle Soldater oc Byssekytter, saa viit de selff siuntis fornøden, oc offver dem haffde kongll: Maytt: forordnet en Oberst, som skulle været en forsøgt Mand oc var en tydsk.³²⁹

Som da Svensken begynder att fyre aff sine Skibe, som kunde ligge næst ind mod Landet, oc hans Skærbode [125b] tager Folck oc Heste ind att føre till Landet, forløber baade Soldater oc Amagrer Skantzen, att Svensken uden Hindring sætter i Land. Da var der et kortvil-
lig Raad iblant Bønderne, som gick strax til Kongen aff Danmarck att vilde fortælle han-
nem, hvorledis det gick aff, oc Kongen spurde, hvorfor de løbe saa hastig, svarede hand: Haffde eders Maytt. seet, hvor skickelig det gick aff, skulle I haffve leedt ad voris Skickelighed: Først løb voris Oberst, siden jeg, saa all

³²⁸ Foruden en skanse ved Dragør fandtes en skanse ved Kastrup. Den var 19.9.1658 bemanded med liggere Hans Hansen (Københavns lens regnskab 1658/59, 19.9.1658).

³²⁹ Oberst Jean Baptiste Ense.